

Український інститут національної пам'яті
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до відзначення у загальноосвітніх навчальних закладах
70-ї річниці завершення Другої світової війни

Вступ.

Історична довідка.

Мета проведення заходів у загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладах.

Рекомендації щодо форми, місця, методів і прийомів проведення.

Орієнтовна тематика заходів.

Перелік художніх і документальних фільмів, присвячених подіям Другої світової війни.

Творчість українських письменників і поетів, яка розкриває події та наслідки війни.

Добірка українських пісень про мужність, патріотизм українців і трагедію війни.

Корисні інтернет-посилання.

Символіка, яку рекомендовано до використання у заходах.

Вступ

2 вересня 1945 року після 6 років запеклих боїв, які від травня 1945 року перемістилися з Європи на Далекий Схід, офіційно закінчилася Друга світова війна – підписано Акт капітуляції Японії.

Ця дата дає можливість оцінити внесок Українського народу в її перебіг і завершення війни, підсумувати її масштабні спустошливі наслідки для України, а також винести життєво важливі уроки для нашої держави сьогодні.

З метою гідного вшанування подвигу Українського народу, його визначної ролі у перемозі Об'єднаних Націй у Другій світовій війні, висловлення поваги всім борцям проти нацизму, увічнення пам'яті про загиблих воїнів, жертв війни, воєнних злочинів, депортацій та злочинів проти людяності, скоєних у роки війни, консолідації суспільства навколо ідеї захисту України, цього року Україна на державному рівні 2 вересня відзначає 70 років від дня завершення Другої світової війни (Указ Президента України від 24 березня 2015 року №169 “Про заходи з відзначення у 2015 році 70-ї річниці Перемоги над нацизмом та 70-ї річниці завершення Другої світової війни”; Постанова Верховної Ради України від 11 лютого 2015 року №184-VIII “Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2015 році”). Відповідно до постанови, у середніх і вищих навчальних закладах освіти повинні пройти відповідні заходи, присвячені відзначенню річниці цієї події.

Історична довідка

У період Другої світової війни Український народ зазнав великих втрат від воєнних дій, окупаційного режиму нацистської Німеччини та комуністичного тоталітарного режиму.

Напередодні війни “українське питання” було розмінною картою в руках європейських держав. Українці на Закарпатті були першим народом у міжвоєнній Європі, який не змирився з анексією, а ще в березні 1939 р. зі зброєю в руках став на захист своєї свободи від агресії сусідніх держав.

Війна для України почалася 1 вересня 1939 р. із нападу нацистської Німеччини на Польщу. Цього дня німецька військова авіація бомбардувала Львів та інші міста. Від 17 вересня учасником Другої світової війни разом із Німеччиною став Радянський Союз.

З осені 1939 р. 120 тис. українців брали участь у двобойі з Вермахтом у складі Війська Польського. Сотні тисяч українців взяли участь у вторгненні на територію Другої Речі Посполитої у складі Червоної Армії, у запеклих битвах у Фінляндії та в захопленні Бессарабії і Північної Буковини. Українці Волині, Галичини, Західного Полісся, Північної Буковини і Бессарабії в перші роки війни на власному досвіді відчували прискорені заходи радянзації, які обернулися десятками тисяч розстріляних, сотнями тисяч депортованих і арештованих.

З червня 1941 р. після вторгнення військ Німеччини та її союзників на територію СРСР уся Україна стала ареною запеклих бойових дій. У складі військ Південно-Західного фронту українці становили до 50% бійців.

На території України відбулися перші великі битви на східному фронті Другої світової війни – танкова битва у “трикутнику” Луцьк – Рівне – Броди, оборона Києва, Одеси, Севастополя. До кінця 1941 р. в німецькому полоні опинилося більше 1млн 300 тис. українців. В Україні в 1941–1942 рр. були утворені великі оточення – “котли” – під Уманню, Києвом, Мелітополем, Керчу та Харковом. З січня 1943 р. до жовтня 1944 р. Червона Армія здійснила в Україні 13 наступальних і дві оборонні операції. Загальна кількість осіб, мобілізованих з України за роки війни до радянських Збройних Сил перевищує 6 млн. бійців. Кожний другий з них загинув, а кожний другий з тих, хто залишився живим, став інвалідом.

Українці та вихідці з України перебували у військових з’єднаннях Польщі (120 тис.), США (до 80 тис.), Канади (до 45 тис.), Франції (до 5 тис.). З різних причин українці воювали і по інший бік: у військах Німеччини (до 250 тис.), Румунії (до 24 тис.), Угорщини (до 20 тис.), Словаччини (до 2 тис.), Хорватії (1,5 тис.). Для українців воєнні дії не припинилися 8 травня, а продовжувалися щонайменше до 2 вересня 1945 р.

4 серпня 1945 р. радянський уряд денонсував пакт про ненапад з Японією, підписаний 13 квітня 1941 р. До серпня 1945 р. радянським керівництвом було проведено цілу низку організаційних заходів з метою здійснення операції з ліквідації Квантунської армії. Одночасно з Головним командуванням радянських військ на Далекому Сході було створено три фронти: Забайкальський, I-й Далекосхідний та II-й Далекосхідний, в лавах яких нараховувалося близько 1 млн 750 тис. чоловік особового складу, з яких близько 400 тис. – призвані з території України. З травня по серпень 1945 р. з України було мобілізовано понад 27 тис. осіб. Решта українців, які входили до складу трьох фронтів (близько 373 тис.) – передислоковані протягом червня–липня з європейського театру бойових дій.

Вночі з 8 на 9 серпня 1945 р. радянські війська силою трьох фронтів атакували японську армію в Маньчжурії. 10 серпня 1945 р. уряд цієї країни ухвалив рішення щодо беззастережної капітуляції. 2 вересня 1945 р. на борту американського лінкора “Міссурі” було підписано Акт капітуляції Японії представниками цієї країни, США, Китаєм, Великою Британією та СРСР. Від радянської сторони його підписав українець з Уманщини генерал-лейтенант Кузьма Дерев’яноко. До моменту капітуляції радянська армія втратила понад 13 тис. осіб, з яких понад 3 тис. – призвані з території України.

Серед величезних втрат України у Другій світовій війни найтяжчими були *демографічні*. Війна й окупація призвели до різкого, катастрофічного зменшення кількості населення, значних деформацій у його національному, статевому, віковому та професійному складі. Демографічні зміни такого характеру відбулися внаслідок взаємодії багатьох факторів, зокрема: мобілізації значної частини чоловічого населення та їх масової загибелі; депортацій 1939–1941 та 1943–1945 років; загибелі мирного населення на теренах воєнних дій воюючих сторін; евакуації у тиллові регіони СРСР на початку війни; масового знищення нацистськими окупантами значної кількості військовополонених та цивільного населення; депортацій працездатного населення на примусові роботи до Німеччини; жорстокого протистояння сил Руху Опору в німецькому тилу; високої смертності під час окупації від голоду та хвороб; значного зменшення народжуваності тощо.

Сукупні демографічні втрати українців і громадян України інших національностей упродовж 1939–1945 років наразі оцінюються у 8–10 млн осіб. За підрахунками вчених, Галичина втратила 22% населення, Волинь і Полісся – 12%, Центральна, Південна та Східна Україна – 30%. Для поповнення демографічних втрат воєнного періоду республіці знадобилося близько 25 років. Разом із тим, Друга світова війна повністю змінила етнічне обличчя українського суспільства. З України практично зникли такі національні меншини як німці, кримські татари, українські євреї. Натомість, кількість росіян із довоєнних 4 млн зросла за перше повоєнне десятиліття до 7 млн осіб.

Унаслідок війни змінився також етнічний баланс населення українських міст. У містах Сходу та Півдня України посилювався й укріплювався російський елемент, натомість, у містах і містечках Центральної України українці стали домінуючим етносом після винищення нацистами євреїв, а на Західній Україні українці замінили в містах репатрійованих поляків, румунів, чехів, угорців і знищених євреїв.

Суперечливими є статистичні дані щодо *матеріальних* збитків України в наслідок Другої світової війни. Зокрема, за твердженнями науковців, було зруйновано майже 700 українських міст і 28 тис. сіл, спалено близько 320 тис. господарств.

Україна в результаті Другої світової війни зазнала матеріальних втрат у розмірі понад 45% від збитку усього СРСР. З метою створення могутнього військово-промислового потенціалу на сході СРСР під гаслом “Все для фронту! Все для перемоги!” більшовиками з України було вивезено 550 промислових підприємств, майно і худобу тисяч колгоспів, радгоспів, МТС, десятки наукових і навчальних закладів, осередків культури, історичні цінності, виїхало майже 3,5 млн. жителів республіки – кваліфікованих робітників і спеціалістів, науковців, творчої інтелігенції, які віддали свої трудові й інтелектуальні зусилля в розвиток воєнного й економічного потенціалу СРСР.

Після завершення Другої світової війни в результаті угод, заключених за підсумками роботи низки міжнародних конференцій, була зруйнована попередня Версальсько-Вашингтонська система міжнародних відносин і сформована нова – Ялтинсько-Потсдамська, яка заклала основи біполярності світу.

Позитивним надбанням для України по завершенню Другої світової війни стало надання їй статусу співзасновниці ООН, що було визнанням внеску Українського народу у перемогу над нацизмом і зміцнення миру в усьому світі. Україна в числі перших підписала Статут і ввійшла в групу з 51 держави-засновниці ООН. Перебуваючи у складі Радянського Союзу, Україна де-юре мала в ООН власне представництво на рівні

незалежної країни. Проте, де-факто діяльність Української РСР в ООН була обмежена рамками проведення єдиної радянської зовнішньої політики. Фактор багаторічного членства України в ООН позитивно вплинув на процес міжнародного визнання її незалежності в 1991 році.

Гітлерівський нацизм і сталінський комунізм однаково жорстоко відбилися на долі України. Драматизм українського народу тих років полягає в тому, що, вигнавши нацизм з Європи, Україна не стала незалежною, бо на її теренах запанував не менш жорстокий тоталітарний режим.

Підсумки війни на десятки років наперед визначили складні та суперечливі соціально-економічні процеси, відчутно вплинули на психологію післявоєнних поколінь людей, наслідки яких відчутні й сьогодні. І справа не тільки у тому, що минула війна не розв'язала низки складних проблем, які перейшли з довоєнної та воєнної епох у повоєнну, а й у тому, що вона зав'язала нові заплутані вузли у відносинах між країнами і народами, підготувала мінні поля майже піввікової “холодної війни”, одним із фронтів якої була Україна.

Мета проведення заходів, присвячених 70-й річниці завершення Другої світової війни, у ракурсі подій минувшини й сьогодення:

- висвітлити для широкого учнівського загалу наслідки війни та трагедію бездержавності Українського народу;
- наголосити на внеску України в перемогу Об'єднаних Націй над нацистською Німеччиною та її союзниками;
- звернути увагу на участь українців у арміях і військових формуваннях інших країн;
- акцентувати на участі України в повоєнному облаштуванні світу;
- зауважити на визнанні України світом як повноправного представника світового співтовариства та суб'єкту міжнародного права;
- сприяти формуванню кожного учня/учениці як особистості, що усвідомлює свою належність до Українського народу, сприймає війну як складний суспільно-політичний процес, протистояння між країнами, народами, поглядами, але завжди – як лихо, руйнівний процес, що дорого коштує кожному громадянину й руйнує економіку, культури держав і долі пересічних людей.

Рекомендації щодо форми, місця, методів і прийомів проведення

У виборі календарної дати проведення заходів рекомендуємо 2 вересня, що пов'язане з підписанням Акту про беззастережну капітуляцію Японії у 1945 р. Також ці методичні рекомендації можуть бути використані до вивчення теми “Україна в роки Другої світової війни (1939–1945 рр.)”.

Обираючи місце, форми, методи та прийоми проведення заходу, педагогам слід враховувати вікові особливості учнів; забезпечення класу (школи) технічними засобами навчання. Заходи, присвячені 70-й річниці завершення Другої світової війни, можуть бути проведені на рівні навчального закладу, кількох паралельних класів та / або на рівні класу.

Рекомендовані *форми проведення*:

- Лекція з подальшим обговоренням.
- Екскурсія.

- Урок-презентація.
- Круглий стіл, семінар.
- Відео-урок з обговоренням.
- Похід у театр / кінотеатр.

Можливі місця проведення:

- Загальноосвітні навчальні заходи (актова зала, клас тощо).
- Краєзнавчі, історичні музеї, музеї зброї і техніки.
- Меморіальні комплекси.
- Могили невідомих воїнів.
- Театр / кінотеатр.

Прийоми роботи з визначеними формами проведення заходу:

- Розповідь учителя (має бути інформаційна, емоційна, ціннісно-патріотична насиченість матеріалу).
- Залучення фото-, аудіо-, відеоматеріалів, використання мап, відповідних і доречних художніх творів з метою створення емоційного фону, більш яскравого та чіткого засвоєння матеріалу, особистісного сприйняття й “проживання” болю війни.
- Підготовка учнями презентацій з цієї проблематики.

Орієнтовна тематика заходів.

Підкреслюючи, що заходи, присвячені 70-й річниці завершення Другої світової війни, у 2015 році в загальноосвітніх навчальних закладах проходять під гаслом **“1939–1945. Пам’ятаємо. Перемагаємо”**, рекомендуємо під час підготовки матеріалу та вибору форми заходу приділити особливу увагу таким питанням: визначення наслідків Другої світової війни для України; внесок українців у перемогу Об’єднаних націй, при чому говорити як про вояків Радянської армії, так і УПА, етнічних українців у складі інших армій (американської, британської, канадської, польської, французької тощо); поновлення державотворчих процесів і самоідентифікації українців під час Другої світової війни; військові злочини часів Другої світової війни; Україна – співзасновниця ООН. У зв’язку з цим пропонуємо орієнтовну тематику для заходів:

- “Прагнення до свободи – вчора, патріотизм і нездоланність – сьогодні, гідна Україна – завтра”.
- “Нездоланність українців – гідність держави”.
- “Історії героїв війни: “Ми боролись за українську землю”.
- “Мужність і відвага крізь покоління”.
- “Порозуміння заради майбутнього України”.
- “Український патріотизм проти тоталітарних систем”.
- “Кривава ціна миру”.
- “Нам заповідана мужність”.
- “Об’єднані Нації у боротьбі за спільну перемогу”.
- “Мир – спільне надбання”.
- “Післявоєнний світ. Втрачені можливості”.
- “Злочин і кара”.
- “Ніколи знову. До 70-х роковин застосування ядерної зброї”.

Перелік художніх і документальних фільмів, присвячених Другій світовій війні.

Під час підготовки до заходу можуть використовуватися як художні, так і документальні відеоматеріали. Залучення історичного кіно (повнометражний показ або демонстрація фрагментів шляхом монтування) надасть емоційну наповненість і наочність заходу. Пропонуємо добірку таких відеоматеріалів.

Назва картини	Рік випуску	Країна	Режисер, автор
Художні фільми, які відображають перебіг подій Другої світової війни на Західному фронті			
“Брати по зброї”	2001	США	Девід Франкель
“Великий диктатор”	1940	США	Чарльз Чаплін
“Врятувати рядового Райана”	1998	США	Стівен Спілберг
“Лють”	2014	США	Девід Ейєр
“Міст надто далеко”	1977	США, Велика Британія	Річард Аттенборо
“Молоді леви”	1958	США	Едвард Дмитрик
“Нюрнберг”	2000	США, Канада	Ів Сімоно
“Патгон”	1970	США	Франклін Джей Шеффнера
“Святі і солдати. Бортове кредо”	2003	США	Райан Літл
“Червона троянда Нормандії”	2011	США	Тіно Струкманн
Художні фільми, які відображають перебіг подій Другої світової війни на радянсько-німецькому фронті			
“Батальйони просять вогню”	1985	СРСР	В. Чеботарьов
“Бункер” *	2004	Німеччина, Італія, Австрія	Олівер Хіршбігель
“У бій ідуть тільки “старі”	1973	СРСР	Л. Биков
“Життя і доля”	2012	Росія	С.Урсуляк
“На війні як на війні”	1968	СРСР	В. Тригобович
“Незламна”	2015	Україна, РФ	С. Мокрицький
“Сталінград” *	1992	Німеччина	Йозеф Вільсмайєр
“Марш мільйонів” *	2007	Німеччина	Кай Вессель
Художні фільми, які відображають перебіг подій Другої світової війни на Тихому океані			
“Енола Гей: Людина, місія, атомна бомба”	1980	США	Девід Лоуелл Річ
“За тих, кого ми любимо”	2007	Японія	Тако Сіндзьо
“Листи з Іводзіми”	2006	США	Клінт Іствуд
“Мідвей”	1976	США	Джек Смайт
“Перл Харбор”	2001	США	Майкл Бей
“Прапори наших батьків”	2006	США	Клінт Іствуд
“Ті, що говорять з вітром”	2002	США	Джон Ву
“Тонка червона лінія”	1998	США	Терренс Малік
“Тора! Тора! Тора!”	1970	США, Японія	Річард Флейшер,

			Кіндзі Фукасаку
“Хіросіма: море сліз”	2005	Японія	Фукузава Кацу
Художні фільми, які розповідають про долю військовополонених у Другій світовій війні			
“Велика втеча”	1963	США	Джон Стюрджес
“Втеча до перемоги”	1981	США	Джон Хьюстон
“Війна Харта”	2002	США	Грегорі Хобліт
“Катинь”*	2007	Польща	Анджей Вайда
“Міст через річку Квай”	1957	США	Девід Лінн
“Незламний”	2015	США	Анджеліна Джолі
“ТойХтоПройшовКрізьВогонь”	2012	Україна, ПЦ “Інсайтмедіа”	М.Ілленко
“Щасливого Рідзва, містер Лоуренс”	1983	Велика Британія, Японія	Нагіса Осіма
Художні фільми, які розповідають про Голокост у європейських країнах під час Другої світової війни			
“Без долі” *	2005	Німеччина, Велика Британія, Угорщина	Лайош Колтаї
“Книжкова злодійка” *	2014	США, Німеччина	Брайан Персівал
“Життя прекрасне” *	1997	Італія	Роберто Бенінї
“Облава” *	2010	Франція	Розлін Бош
“Піаніст” *	2002	Франція	Роман Поланскі
“Сіра зона” *	2001	США	Тім Блейк Нельсон
“Список Шиндлера” *	1993	США	Стівен Спілберг
“Чорна книга” *	2006	Нідерланди	Пол Верховен
“Шоа” *	1985	Франція	Клод Ланцман
Художні фільми, які розповідають про Голокост в Україні під час Другої світової війни			
“Бабин Яр” *	2002	Україна	М. Засєєв-Руденко
“Бабин Яр” *	2003	Німеччина, Білорусь	Джеф Кенью
“Владика Андрей”	2008	Україна	О. Янчук
“Дамський кравець”	1990	СРСР	Леонід Горовець
Художні фільми, які розповідають про Рух Опору проти нацистських та японських окупантів під час Другої світової війни			
“Битва на Неретві”	1969	Югославія, США	Велько Булаїч
“Виклик”	2008	США	Едвард Цвік
“Втеча з Собібору” *	1987	США	Джек Голд
“Місто 44”	2014	Польща	Ян Комаса
“Операція “Валькірія”	2008	США, Німеччина	Браян Сінгер
“Полум’я і Цитрон”	2008	Данія, Німеччина	Оле Кристіан Мадсен
“Послання”	2009	Китай	Чень Ко-фу
“Тріумф духа”	1989	США	Роберт М. Янг

“Тріумфальна арка” *	1985	Велика Британія	Варіс Хусейн
Художні фільми, які розповідають про долю дітей у Другій світовій війні			
“Академія смерті” *	2004	Німеччина	Деніс Ганзель
“Бійня номер п’ять” *	1972	США	Джордж Рой Хілл
“До побачення, діти”	1987	Франція, Німеччина	Луї Маль
“Імперія Сонця”	1987	США	Стівен Спілберг
“Корчак”	1990	Польща	Анжей Вайда
“Хлопчик у смугастій піжамі”	2008	Великобританія, США	Марк Херман
Художні фільми, які розповідають про боротьбу УПА в роки Другої світової війни та перші післявоєнні роки			
“Вишневі ночі”	1994	Україна	А. Мікульський
“Далекий постріл”	2005	Україна	В.Шалига
“Нескорений”	2000	Україна	О.Янчук
“Один – в полі воїн”	2003	Україна	Г. Вірста, О. Мосійчук

Документальні фільми, які відображають загальний перебіг подій Другої світової війни			
“1941. Заборонена правда”	2013	Україна, студія “Телекон”	І. Кобрин
“Апокаліпсис: Друга світова війна”	2009	Франція, ЕСРАД	Ізабель Кларк
“Друга світова війна – день за днем. 1939–1945”	2005	РФ	В.Правдюк
“Друга світова в HD кольорі”	2009	Велика Британія, WorldMediaRightsWestwingStudios	Джонатан Мартин
“Марш до перемоги. Шлях до Берліна”	2007	США, Creation Films Documentaries	Едвард Фоурхед
“Марш до перемоги. Шлях до Рима”	2007	США, Creation Films Documentaries	Едвард Фоурхед
“Марш до перемоги. Шлях до Токіо”	2007	США, Creation Films Documentaries	Едвард Фоурхед
“Освенцім”	2011	Німеччина	Уве Болл
“Концтабори. Дорога до пекла”	2009	Росія, ООО Лидер ТВ	Ф.Стуков
“Світ у війні”	1973	Велика Британія	Джеремі Айзек
Документальні фільми, які відображають перебіг подій Другої світової війни на території України			
“1377 спалених заживо”	2009	Україна, т/к “ІНТЕР”	І.Кравчишин
“Битва за Київ”	2013	Україна, т/к “ІНТЕР”	О.Лябах
“Битва за нашу Радянську Україну”	1943	СРСР	О.Довженко
“У серпні 43-го”	2013	Україна, Robinzon.TV	І. Піддубний
“Визволення”	2014	Україна, “07 Продакшн”	О.Лябах

“Війна. Український рахунок”	2002	Україна, т/к “Студія 1+1”	С. Буковський
“Війна без переможців”	2002	Україна, т/к “ІНТЕР”	І. Чижов
“Війна та мир: окупація”	2007	Україна, ООО “Профі-ТВ”	Я. Геляс
“Війна та мир: евакуація”	2009	Україна, “07 Продакшн”	Я. Геляс
“Двобій на Дніпрі”	2013	Україна, т/к Перший Національний	С. Красножон
“Дніпровська балада”	2013	Україна, Українська студія хронікально-документальних фільмів	Л. Мужук
“Золотий вересень. Хроніка Галичини 1939-1941”	2010	Україна, “Invertpictures”	Т. Химич
“Місто, яке зрадили”	2008	Україна, т/к “ІНТЕР”	А. Цаплиєнко
“Між Гітлером і Сталіним: Україна у Другій світовій війні”	2005	Україна, Канада, Українсько- канадський дослідно- документаційний центр	С. Новицький
“Нещаслива “Звезда”. Третя битва за Харків. Хроніки”	2013	Україна, Robinzon.TV	І. Піддубний
“НКВС і Гестапо. Браття по крові”*	2009	Білорусь, Польща, т/к БелСат	В. Самойлов
“ОУН–УПА: війна на два фронти”*	2006	Україна, т/к НТН	А. Санченко
“Перемога на Правобережній Україні”	1944	СРСР	О. Довженко
“Рівень секретності “18”	2011	Україна, т/к “Студія 1+1”	В. Рибась
“Собор на крові”	2006	Україна, “Телекон”	І. Кобрин
“Солдати Імперій. Різні адреси війни”	2014	Україна, т/к Перший Національний	С. Потапчук
“УПА. Тактика боротьби”*	2007	Україна, т/к Перший Національний	С. Братішко
“Харків 1941-43 гг. Життя, як воно є”	2014	Україна, Robinzon.TV	І. Піддубний
“Хроніка Української Повстанської Армії 1942–1945”	2014	Україна, ГО Українська Галицька Асамблея	Т. Химич
“Ціна перемоги”	2007	Україна, т/к “ТОНІС”	С. Братішко
“Чернігівський рубіж. 1941-1943”	2013	Україна, т/к “Дитинець”	І. Левенок
“Чорна піхота”*	2010	Україна, т/к “ІНТЕР”	І. Кравчишин
Документальні фільми, які відображають наслідки використання ядерної зброї часів Другої світової війни			
“Біле світло. Чорний дощ. Зруйнування Хіросіми та Нагасакі”	2007	США	Стівен Окадзакі
“BBC: Хіросіма”	2005	Велика Британія, США	Пол Вілмшурст
“Під хмарою Хіросіми”	2015	Франція	Бертран Коллар

* Фільми, рекомендовані для перегляду учнями 10–11 класів

Творчість українських письменників і поетів, яка розкриває події та наслідки війни.

У проведенні заходів, присвячених Дню пам'яті та примирення, можуть застосовуватися фрагменти творів, щоб увести учнів в історичну обстановку, відтворити колорит епохи, передати атмосферу війни, надати картинний або портретний опис. Використання яскраво забарвлених розповідей про події минулого, що мають приховані суб'єктивні смисли, в невимушеній формі підвищують емоційне сприйняття школярами матеріалу, підсилюють його виховний вплив, сприяють формуванню особистісно-ціннісного ставлення до історичної події.

Для надання заходу “живого” акценту пропонуємо, наприклад, за період кінець 30-х – середина 40-х рр. ХХ ст. використовувати уривки з роману І. Багрянного “Людина біжить над прірвою”, “Огненне коло”, П. Загребельного “Дума про невмирущого”, Р. Іваничука “Вогняні стовпи”. Віра в силу українського народу була основною темою творчості О. Гончара. Не слід забувати й про те, що самобутній яскравий письменник і кінорежисер О. Довженко у роки війни фактично народився як прозаїк і публіцист. Його оповідання на воєнну тему (“Ніч перед боєм”, “Сій, смерть, зупинись!”, “Відступник”, “На колючому дроті”) яскраво доносять до читача ті буремні події.

1. Андрусак М. Брати грому. Художньо-документальна повість / М. Андрусак – Коломия : Видавничо-поліграфічне товариство “Вік”, 2005. – 829 с.
2. Астафьев В. Прокляты и убиты / Виктор Астафьев // Собр. соч. в 15 т. – Том 10. – Красноярск : Офсет, 1997.
3. Багрянний І. Огненне коло / Іван Багрянний. – Х. : Фоліо, 2009. – 443 с.
4. Багрянний І. Людина біжить над прірвою: для ст. шк. віку / Іван Багрянний – К. : Школа, 2009. – 320с.
5. Гончар О. Катарсис / Олесь Гончар – К.: Український Світ, 2000. – 136 с.
6. Гончар О. Людина і зброя / Олесь Гончар // Гончар О. Вибрані твори. У 4-х т. – К. : Сакцент Плюс, 2005. – Т. 3. – 320 с.
7. Гончар О. Прапороносці / Олесь Гончар // Гончар О. Вибрані твори. У 4-х т. – К. : Сакцент Плюс, 2005. – Т. 4. – 416 с.
8. Гуменна Д. Хрещатий Яр (Київ 1941 – 1943): роман-хроніка / Докія Гуменна. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2001. – 408 с.
9. Довженко О. Відступник / Олександр Довженко // Довженко О. Кіноповісті. оповідання. – К. : Наукова думка, 1986. – С. 571–575.
10. Довженко О. На колючому дроті / Олександр Довженко // Довженко О. Кіноповісті. оповідання. – К: Наукова думка, 1986.
11. Довженко О. Ніч перед боєм / Олександр Довженко // Довженко О. Кіноповісті. оповідання. – К. : Наукова думка, 1986. – С. 562–570.
12. Довженко О. Сій, смерть, зупинись! / Олександр Довженко // Довженко О. Кіноповісті. оповідання. – К: Наукова думка, 1986. – 578 с.
13. Довженко О. Україна в огні: кіноповість / Олександр Довженко. – К. : Видавництво “Україна”, 2004. – 144 с.
14. Довженко О. Щоденник (1941-1956) / Олександр Довженко // Довженко О. Зачарована Десна: кіноповість; Україна в огні: кіноповість; Щоденник (1941-1956) / О. Довженко. – К. : Веселка, 1995. – 576 с.
15. Довженко О. Щоденникові записи, 1939-1956 = Дневниковые записи, 1939-1956 / О. П. Довженко. – Х. : Фоліо, 2013. – 879 с.

16. Загребельний П. Дума про невмирущого / Павло Загребельний. – Х. : Фоліо, 2003. – 398 с.
17. Загребельний П. Європа 45 / Павло Загребельний. – Х.: Фоліо, 2003. – 608 с.
18. Іваничук Р. Вогняні стовпи / Роман Іваничук. – Х. : Фоліо, 2011. – 507 с.
19. Матіос М. Солодка Даруся: Драма на три життя / Марія Матіос. – Л. : Піраміда, 2004. – 172 с.
20. Міщенко Д.О. Батальйон необмундированих: повість / Дмитро Міщенко. – К. : Молодь, 1995. – 80 с.
21. Самчук У. На білому коні. На коні вороному / Улас Самчук. – К. : Українська прес-група, 2012. – (Бібліотека газети “День”. Серія “Броневійна публіцистика”).
22. Самчук У. П’ять по дванадцятій. Записки на бігу / Улас Самчук. – Буенос-Айрес: Видавництво Миколи Денисюка, 1954. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/memuari/382-samchuk-u-p-yat-po-dvanadtsyatiy/>
23. Самчук У. Чого не гоїть огонь / Улас Самчук. – К. : МАУП, 2008. – (Бібліотека української героїки).

Добірка українських пісень про мужність, патріотизм українців і трагедію війни

Головна мета використання пісень – емоційне забарвлення цілісного сприйняття інформації, створення відповідної атмосфери заходу, патріотичне виховання учнів. Нижченаведені пісні рекомендовані до використання під час організації заходу, присвяченого відзначенню 70-ї річниці завершення Другої світової війни, однак їх кількість не є обмеженою. Застосовувати музичні твори можна як у вигляді цілісного оформлення, так і фрагментарно (під час монтування слайд-шоу, на початку та в кінці уроку/заходу, як музичний супровід розповіді або вистави тощо).

Повстанські пісні:

1. “Балада про повстанця” (сл. Є. Лещук);
2. “Гей, готуйте, хлопці, зброю” (автори слів і музики не відомі);
3. “Збудись, Україно!” (автори слів і музики не відомі);
4. “Ой, під гаєм” (автори слів і музики не відомі);
5. “Ой, у лузі червона калина” (автори слів і музики не відомі);
6. “Що то за прапор лопотить?” (автори слів і музики не відомі);
7. “40 повстанців” (автори слів і музики не відомі).

Пісні про мужність та героїзм українців:

8. “Буде нам з тобою що згадати” (автори невідомі);
9. “Йшли селом партизани” (народна пісня);
10. “Коли ми вмирали” (народна пісня);
11. “Лента за лентою” (сл. М. Сороколіта, муз. В. Заставний);
12. “Нас весна не там зустріла” (народна пісня);
13. “Наші партизани” – музичний проект Т. Чубая та А. Кузьменка;
14. “Не кажучи нікому” (О. Положинський);
15. “У сні не воюють солдати” (А. Малишко, П. Майборода);
16. “Чорними хмарами вкрита руїна” (народна пісня);
17. “Шлях на Берлін” (сл. В. Мельник, муз. О. Бурміцький).

Пісні, які передають трагедію війни, тугу близьких за загиблими:

18. “Вічний вогонь” (сл. В. Крищенко, муз. О. Білозір);
19. “Зірвалася хуртовина” (муз. В. Витвицький);
20. “Їхав стрілець на війноньку” (народна пісня);
21. “Солдатські матері” (сл. М. Боліцька, муз. В. Дунець);
22. “Мальви” (сл. Б. Гура, муз. В. Іваюк);
23. “Над Дніпром нерівний бій” (О. Кіндрачук);
24. “Степом” (сл. М. Негода, муз. А. Пашкевич).

Корисні інтернет-посилання:

1. Від Дніпра до Ельби. Чотири Українських фронти [Електронний ресурс] // Історична правда. – 2014. – 09.05. – Режим доступу до журн: <http://www.istpravda.com.ua/blogs/2011/06/22/43446/>;
2. В Україні правильно говорити про “Велику Вітчизняну війну”, а не про “Другу світову війну?” [Електронний ресурс] // Лікбез. Історичний фронт. – Режим доступу: <http://likbez.org.ua/uk/in-ukraine-the-right-to-talk-about-the-great-patriotic-war-rather-than-world-war-ii.html>;
3. В’ятрович В. Українська Друга світова (в кольорі) [Електронний ресурс] // Газета [сайт] / В. В’ятрович. – 2009. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/POLITICS/ukrayinska_druga_svitova_v_kolori.html;
4. Гвоздик В.С., Князьков Ю.П., Штейнле О.Ф. “Георгіївська стрічка” що вона означає [Електронний ресурс] // [Сторінка Українського інституту національної пам’яті] / [Київ, 2015]. – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/news/georgiivska-strichka-shcho-vona-oznachae>;
5. Гриневич В. Військові мобілізації в Україні 1943—1944 років: “Ви повинні змити власною кров’ю провину перед Батьківщиною і її великим вождем товаришем Сталіним” [Електронний ресурс] // Газета [сайт] / В. Гриневич. Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/viyskovi_mobilizatsiyi_v_ukrayini_19431944_rokiv_vi_povinni_zmiti_vlasnoyu_krovyu_provinu_pered_batk.html– Назва з екрану;
6. Гриневич В. Гітлер і Сталін у пошуках сепаратного миру: нерозгадана загадка Другої світової війни [Електронний ресурс] // Газета [сайт] / В. Гриневич. Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/gitler_i_stalin_u_poshukah_separatnogo_miru_ner_ozgadana_zagadka_drugoyi_svitovoyi_viyi.html– Назва з екрану;
7. Кобзар Я. Друга світова по-українськи. Думки вітчизняних істориків // Історична правда [сайт] / Кобзар Я. – 2012. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2012/05/9/84642/>;
8. Лавський С. Про роль українців у Другій світовій війні / Лавський С. – 2014. – Режим доступу: mena.org.ua/blog/pro-rol-ukrajintsiv-u-druhiy-svitovij-vijny/;
9. Методичні матеріали Українського інституту національної пам’яті до відзначення Дня Перемоги у 2014 році // [Сторінка Державного комітету телебачення та радіомовлення України] / [Київ, 2015] – Режим доступу: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=112237&cat_id=77135;

10. Методичні матеріали Українського інституту національної пам'яті до 70-ї річниці вигнання нацистських окупантів з України // [Сторінка Українського інституту національної пам'яті] / [Київ, 2015] – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/news/metodichni-materiali-ukrainskogo-institutu-natsionalnoi-pam-yati-do-70-i-richnitsi-vignannya-na>;
11. Методичні рекомендації щодо відзначення Європейського дня пам'яті жертв сталінізму та нацизму і 75-річчя Пакту Молотова-Ріббентропа // [Сторінка Українського інституту національної пам'яті] / [Київ, 2015] – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/news/23-serpnya-vidznachatimetsya-evropeiskii-den-pamyati-zhertv-stalinizmu-ta-natsizmu-ta-75-ta-ric>;
12. Методичні рекомендації щодо відзначення 75 роковин початку Другої світової війни // [Сторінка Українського інституту національної пам'яті] / [Київ, 2015] – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/news/1-veresnya-vidznachaetsya-75-ta-richnitsya-pochatku-drugoi-svitovoi-viini>;
13. Музиченко Я. Перемога людяності: провідні історики – про українців на різних фронтах Другої світової, високу ціну визволення від нацизму та дбайливе збереження пам'яті про воїнів // [Сторінка Українського інституту національної пам'яті] / [Київ, 2015] – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/news/peremoga-lyudyanosti-providni-istoriki-pro-ukraintsiv-na-riznikh-frontakh-drugoi-svitovoi-visok>;
14. Огієнко В. Як відзначають День Перемоги в Європі // [Сторінка Українського інституту національної пам'яті] / [Київ, 2015]. – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/news/yak-vidznachayut-den-peremogi-v-evropi>;
15. Патриляк І. Українські націоналісти проти гітлерівської Німеччини. Рух Опору // Історична правда [сайт] / Патриляк І. – 2014. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2014/05/8/142834/>;
16. Процик П. Україна. Друга світова війна. Тільки цифри // Історична правда [сайт] / Процик П. – 2010. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/05/7/5017138/>;
17. Стельмах І. Українські історики відповіли Путіну напередодні Дня Перемоги // [Сторінка Українського інституту національної пам'яті] / [Київ, 2015]. – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/news/ukrainski-istoriki-vidpovili-putinu-naperedodni-dnya-peremogi>;
18. У Велику Вітчизняну росіяни розгромили би Німеччину і без участі українців? // Лікбез. – Режим доступу: <http://likbez.org.ua/uk/v-velikuyu-otechestvennuyu-russkie-razgromili-byi-germaniyu-i-bez-uchastiya-ukraintsev.html>;
19. Ціна перемоги: вклад українців у розгром нацизму // [Сторінка Українського інституту національної пам'яті] / [Київ, 2015]. – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/news/tsina-peremogi-vklad-ukraintsiv-u-rozgrom-natsizmu>;
20. Шаповал Ю. “Гітлер, Сталін та Україна: безжальні стратегії” // Історична правда [сайт] / Шаповал Ю. – 2013. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/05/9/123358/>;
21. Штоквиш О. Війна пам'ятей. Образ Великої Перемоги як інструмент маніпуляції історичною свідомістю // [Сторінка Українського інституту національної пам'яті] /

[Київ, 2015]. – Режим доступу: – <http://www.memory.gov.ua/publication/viina-pamyatei-obraz-velikoi-peremogi-yak-instrument-manipulyatsii-istorichnoyu-svidomi>.

Символіка, яку рекомендовано до використання у заходах

Квітка маку в українській традиції

В українській міфології мак має дуже багато значень. Це символ сонця, безкінечності буття й життєвої скороминушності, пишної краси, волі, гордості, сну, отрути, оберегу від нечистої сили, а також хлопця-козака, крові, смерті. В останніх з перелічених значень квітка часто згадується в українських народних піснях та думках, особливо козацької доби: “Ой, з могили видно всі долини, – сизокрилий орел пролітає: стоїть військо славне Запорізьке – як мак процвітає...”. У відомій пісні “Ой, ти, Морозенку, славний козаче”, мак згадується поруч зі смертю козака: “...Обступили Морозенка турецької війська. По тім боці запорожці покопали шанці; Ой, впіймали Морозенка у неділю вранці. Ой, недаром ранесенько той мак розпускався, – Ой, уже наш Морозенко у неволю попався...”. Образ маку нерідко символізує козака, що героїчно загинув, боронячи Україну.

З народної творчості мак як символ пов'язаний із війною та військом перейшов у художню літературу. В Івана Франка: “Тей, Січ іде, красен мак цвіте! Кому прикре наше діло, Нам воно святе”. Легенду про мак обробив Михайло Стельмах у творі “У долині мак цвіте”: “...Ординці воїна скришили, на землю впало тіло біле і, наче зерно, проросло, а влітку маком зацвіло...”. Одна з героїнь присвяченого Другій світовій війні роману Олеся Гончара “Прапороносці” гине в долині червоних маків.

Мак як символ пам'яті в Україні

Червоний мак як символ пам'яті жертв війни вперше використано в Україні на заходах, приурочених до річниці завершення Другої світової війни у 2014 році. Дизайн українського червоного маку розроблено за ініціативи Українського інституту національної пам'яті та Національної телекомпанії України; автором символу є харківський дизайнер Сергій Мішакін. Графічне зображення є своєрідною алюзією: з одного боку воно уособлює квітку маку, з іншого – кривавий слід від кулі. Поруч з квіткою розміщено дати початку і закінчення Другої світової війни та гасло. Минулорічним було “Ніколи знову”.

Цього року з нагоди 70-тої річниці перемоги над нацизмом ми запропонували гасло: “Пам'ятаємо. Перемагаємо”. Ми пам'ятаємо, якою страшною трагедією для українців була Друга світова війна. Ми пам'ятаємо, що агресора зупинили спільними зусиллями об'єднані нації. Ми пам'ятаємо, що той, хто захищає свою землю, завжди перемагає. Ця пам'ять робить нас сильнішими. Вона – записка неминучості нашої перемоги сьогодні.

Рекомендації щодо використання символу

Рекомендується виготовляти стилізовані червоні маки з паперу, пластику або тканини та розміщувати на одязі на лівій стороні грудей, якомога ближче до серця. Натомість не рекомендується прикрашати маками головні убори, взуття, сумки, ошийники тварин, мобільні телефони, автівки тощо.

Використання маків великого розміру або зображень на великих площинах: бігбордах, сіті-лайтах, стелах, дошках, інших носіях, в якості оздоблень класів, залів чи публічного простору залишається на розсуд організаторів за умови збереження гідної пошани до цього символу.